JYX
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Mäntysaari, Mikko

Title: Suomalaista sosiaalipolitiikkaa elokuvista etsimässä

Year: 2010

Version: Published version

Copyright: © 2010 Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti

Rights: In Copyright

Rights url: http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en

Please cite the original version:

Mäntysaari, M. (2010). Suomalaista sosiaalipolitiikkaa elokuvista etsimässä. Janus, 18(3), 303-306.

Kirjaan voi toki luoda myös kriittisiä katseita. Eniten hämmennystä aiheuttaa muutamilla kirjoittajilla toistuva, kenties liiankin pelkistetty ja annettuna otettu näkökulma "perinteisistä" miesten ja naisten rooleista länsimaisessa kulttuurissa. Vaikka kirjan alkupäässä tuodaan esille, että naiseus ja miehisyys ovat historiallisesti ja kulttuurisesti muuttuvia käsitteitä, nousee tästä huolimatta muutamassa artikkelissa vallitsevaksi mieskuvaksi varsin universaali voimakas, tahtova, kova ja toimiva mies. Ihmetystä herättää välillä myös se, kuinka naisten aktuaalinen toiminta jonkin asian parissa tekee tuosta toiminnasta erityisesti naisellista toimintaa. Onko esimerkiksi kutominen tai lastenhoito erityisen "naisellista"? Vaarana on eräänlainen toiminnan essentialisoiminen "naiselliseksi" tai "miehiseksi". Mieluummin olisi voinut korostaa, kuinka jotkut toimet ovat naistapaisia, mutta eivät sinällään "naisellisia". Esimerkiksi kodinhoito, lastenhoito tai teknologian käyttö ei sinänsä ole sukupuoleen sidottua, mutta yhteiskunnallinen ja kulttuurinen järjestys jakaa ja osittaa näitä toimia eri sukupuolille.

Sama koskee näkemystä naisten alistetusta asemasta: tietenkään patriarkaalista valtaa ei tule kiistää eikä repression muotoja kieltää, mutta tästä huolimatta kirjoittajat olisivat voineet ottaa enemmän esimerkkejä naistoimijoiden ja -kulttuurin onnistumisista. Toisaalta, myös naisliikkeen kapinan vaikutuksia vallan toimintaan olisi voinut analysoida enemmän: valta mukautuu ja sopeutuu kritiikkiin, ja tekee siitä monesti myös oman käyttövoimansa. Jotkut tekstit olisivat siis kaivanneet enemmän poliittista näkökulmaa. Ei ainoastaan "tilanteen toteamista", vaan lisäksi vastarinnan historioiden ja nykyisten paikkojen osoittamista ja kehittelyä. Tuula Juvosen artikkeli on tässä mielessä kirjassa erityisen tärkeä, mutta kamppailun merkityksen korostamisen ei tulisi jäädä ainoastaan naisliikkeen historiaa koskevaan tarkasteluun, vaan sen tulisi olla olennainen osa kaikkea feminististä tutkimusta.

Mutta kuten kirja tuo esille, feminismejä on monia. Joidenkin tutkijoiden tekstistä feminismiä on vaikea havaita, mikä on kenties hyväkin ilmiö. Toisaalta, naistutkimus tai sukupuolen tutkimus toteutuu mielestäni parhaiten sellaisen yhteiskuntatieteellisen itseymmärryksen parissa, joka pyrkii haastamaan vallitsevan poliittisen järjestyksen, ei toimimaan hallinnon "aputieteenä"(tämä pätee tietenkin kaikkiin yhteiskuntatieteisiin). Siksi sukupuolentutkimuksen rooli on varmasti tulevaisuudessakin kyseenalaistaa miesvaltainen ja sukupuolien suhteen arvolatautunut politiikka ja hallinto.

Suomalaista sosiaalipolitiikkaa elokuvista etsimässä

Mikko Mäntysaari: *professori, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto*

Tuula Helne & Laura Kalliomaa-Puha (toim.) Filmi-Kela. Suomi-filmistä sosiaalipolitiikkaan. Kelan tutkimusosasto, Helsinki. 2009, 250s.

Kansaneläkelaitos täytti 70 vuotta vuonna 2007, ja tätä tapahtumaa juhlistettiin järjestämällä seminaarisarja, jossa esitettäviä elokuvia kommentoimaan pyydettiin eri alojen tutkijoita ja elokuvan asiantuntijoita. Tuula Helne ja Laura Kalliomaa-Puha ovat toimittaneet elokuvasarjaan liittyvistä puheenvuoroista hauskan kaksimielisesti *Filmi-Kelaksi* kastetun kirjan.

Takakannen mukaan "Filmi-Kelassa katsotaan suomalaisen sosiaaliturvan vuosikymmeniä kahdeksan kotimaisen elokuvan kautta". Oikeastaan kirjassa tarkasteltavat elokuvat valottavat sosiaalisia ongelmia eikä sosiaaliturvaa. Tämä on hyvin ymmärrettävää. Sosiaaliturvajärjes-

telmään, vaikkapa Kelan toimintaan, liittyviä elokuvia käsittelevästä kirjasta olisi voinut tulla ohut. Monissa elokuvissa esiintyy maanviljelijöitä, opettajia, sotilaita, lääkäreitä, joissakin jopa sosiaalipolitiikan professoreita (Matti Kassilan mainio *Professori Masa*) ja sosiaalityöntekijöitäkin. Sen sijaan Kelan toimintaan liittyvää kuvausta en muista elokuvissa nähneeni.

Vaikka elokuviin saakka kelalaiset eivät vielä ole päässeet, muuttaa Kelan tutkimusosasto käsitystä Kansaneläkelaitoksesta perinteisenä virastona. Vääryyskirjat ja nyt tämä elokuvateos synnyttävät myönteisiä odotuksia Kelan tulevaa julkaisutoimintaa kohtaan. Ehkä kiinnostavan sosiaalipoliittisen sektoritutkimuksen painopiste onkin siirtymässä Kelaan nyt, kun Stakesia ei enää ole?

Tunnustan, että en juurikaan lue elokuvia käsitteleviä kirjoja, vaikka tunnenkin kunnioitusta tätä varmasti haastavaa kulttuurielämän tyyppiä kohtaan. Jossakin määrin *Filmi-Kela* pisti minut arvioimaan uudelleen suhdettani elokuvista lukemiseen: elokuvia voi tosiaankin katsella myös sosiaalipoliittisesta näkökulmasta. Silti toivon, että me sosiaalipoliitikot voimme edelleen nauttia elokuvista ja muistakin taidemuodoista pohtimatta samalla "ammatillisesti" mistä jutussa oikeastaan on kyse.

Erityiskiitos siitä, että kyse on kotimaisista elokuvista. Vanhat suomalaiset elokuvat ovat aarteita, joita aivan turhaan väheksytään kotimaisen kulttuurieliitin keskuudessa. Onhan se toisaalta ymmärrettävää: kömpelöt kirjalliset juonet ja teatterimainen näytteleminen synnyttävät joskus myötähäpeää. Siksi ei ole ihme, että kotimaisten elokuvien harrastuksella ei juuri leveillä. Ylekin sijoittaa kotimaiset elokuvat päivänäytöksiin eläkeläisten ja työttömien katsottavaksi, ja päivälehtien tv-ohjelmien arvostelijat jättävät ne nykyään maininnatta.

Väheksyntä estää meitä huomaamasta, että kotimaisilla vanhoilla elokuvilla on monenlaista arvoa ja kiinnostavuutta. Tämä kirja osoittaa, että eri vuosikymmenten kotimaiset elokuvat mahdollistavat paremman ymmärryksen myös menneiden aikojen sosiaalista oloista.

Tarkastelun kohteena on siis kahdeksan elokuvaa 70 vuoden ajalta. Valinta olisi voinut kohdistua tietysti moneen muuhunkin filmiin. Kirjan lopussa on Peter von Baghin laatima lista elokuvista, joista valinta tehtiin. Kotimaisesta elokuvasta kiinnostunut lukija voi kysyä, miksi juuri tällainen lista. Jotkut rajaukset perustellaan: esimerkiksi viime vuosikymmenten keskeisen ohjaajan, Aki Kaurismäen hienot elokuvat puuttuvat, koska kirjan toimittajat pitivät niitä yleisesti hyvin tunnettuina. Näin varmaan onkin. Tietysti on ollut karsittava, jotta kirja on ollut mahdollista toteuttaa ja pitää lukukelpoisena. Itselleni oli pettymys, että listalta puuttuu esimerkiksi yksi 1950-luvun parhaista, Matti Kassilan Sillanpää-filmatisointi *Elokuu*, tarkka alkoholismin kuvaus ja sitä paitsi muutenkin hieno elokuva. von Baghin laatima lista askarruttaa myös sisällöllisenä valintana. Sosiaalipolitiikka, sosiaaliturvakysymykset ja sosiaaliset ongelmat eivät tarkoita samaa asiaa. Elokuvien lista on painottunut poikkeavuuteen liittyviin sosiaalisiin ongelmiin. Miksi listassa on niin vähän köyhyyteen liittyviä filmejä?

Toimittajat Tuula Helne ja Laura Kalliomaa-Puha ovat kirjoittaneet teokseen sujuvan johdannon. He tarkastelevat lyhyesti sekä kotimaista elokuvaa yleensä että tarkastelun kohteeksi valittua näkökulmaa, elokuvia sosiaalisten ongelmien kuvauksina. He myös esittelevät valitut filmit.

Melkein kaikista elokuvista on kirjassa useita esseitä. Filmien kommentoinnit ovat keskenään erilaisia, toisaalta päällekkäisiäkin. Tarkastelunäkökulmien ja käsittelytapojen erilaisuus ei häiritse. Toistokaan ei ole suuri pulma, mutta hivenen

tiukemmalla toimittamisella olisi ollut mahdollista karsia juonenkuljetuksen esittelyjä ja satunnaisia muitakin, usein elokuvan tekemiseen liittyviä toistoja, varsinkin kun elokuvien sisältöä esiteltiin jo johdannossa.

Kansaneläkelaitos perustettiin vuonna 1937. Ensimmäinen katseluun hyväksytty elokuva oli tuberkuloosia ja sen hoitoa käsitellyt *Ne 45 000* (1933). Kirjan päättää 1990-luvun laman, hyvinvointivaltion murtumisen ja uusliberalismin kuvaus *Eila* (2003). Näiden väliin mahtuu kuusi eri vuosikymmenille sijoittuvaa sosiaalisten ongelmien kuvausta (*Nokea ja Kultaa* 1946, *Opri* 1954, *"Jengi"* 1963, *Vihreä leski* 1968, *Ajolähtö* 1982 ja *Kissan kuolema* 1994).

Seuraavassa joitakin poimintoja käsitellyistä elokuvista: Kokoelman aloittava vuonna 1933 ilmestynyt Erkki Karun ohjaama *Ne 45 000* on esimerkki suomalaisen elokuvan kansaa valistavasta perinteestä. Vaikka kyse on näytelmäelokuvasta, on filmissä mukana vahva valistava elementti. Elokuva on tuberkuloosin vastainen kampanjaelokuva, joka perustui Maila Talvion romaaniin. Valistusnäkökulmastaan huolimatta (tai ehkä juuri siitä syystä) elokuva kaunistelee karua todellisuutta. Tuberkuloosi ei ollut vielä tuolloin parannettavissa, ja elokuvassa markkinoituja parantoloita käytettiin lähinnä eristämistarkoituksessa.

Lääkäri Leena Soininen muistuttaa omassa esseessään, että tuberkuloosi ei suinkaan ole historiaa, vaan edelleen vaarallinen tarttuva tauti. Sitä paitsi tuberkuloosin rinnalle on noussut uusia pandemioita, eikä meillä ole varaa naureskella 1930-luvun alun keinoille hoitaa nopeasti leviäviä tartuntatauteja.

Opria koskeva jakso on Filmi-Kelan parasta antia, kirjoittajinaan Antti Karisto, Silva Tedre ja Taina Semi. Antti Karisto on sosiaaligerontologi, Silva Tedre hoivan tutkija, ja Taina Semi Opri ja Oleksi -nimisen hoivakodin perustaja ja dementiatyön asiantuntija. Kirjoittajien näkökulmaerot ovat selviä ja jutut avaavat elokuvaan uusia näkökulmia. Esseet ovat hienoja pohdintoja, mutta voi olla, että ansionsa on myös Edvin Laineen elokuvalla.

Kirjan määrittelyt vähän pullistelevat tässä kohden: en ole ihan tasan varma, onko *Oprista* syytä puhua sosiaalisten ongelmien kuvauksena. Jos on, niin mikä se ongelma silloin on? Sotako vai se, että Opri joutuu asumaan vanhainkotiin. *Oprin* viehätys ja suosio oli kai siinä, että Opri esitetään kokonaisena ihmisenä, jolla on ollut elämänsä, mutta edelleen häntä tarvitaan.

Opri kuvasi sodan kokeneiden suomalaisten tuntoja vanhainkodin asukkaiden näkökulmasta. 1960-luvun alussa nuorisosta oli tulossa aiempaa selvemmin "sosiaalinen ongelma", ja tätä kuvittamaan kävi Åke Lindmanin ohjaus *"Jengi"*. Filmin nimi oli tosiaan lainausmerkeissä, mm. koska elokuvatarkastamo ei ollut hyväksynyt alkuperäistä nimeä *"Ota minut nuorena"*. Mediatutkija Tommi Römpötti valottaa *"Jengiä"* oman aikansa tuotteena, tuotantona ja nimeen asti ulottuneen sensuurin kohteena.

Toinen näkökulma samaan filmiin tulee nuorisotutkija Mikko Salasuon kynästä, mutta mukana on keskustelemassa ollut myös Tommi Hoikkala. Dialogista on syntynyt mainio essee *Stadi on buli ja mälsä mesta?* Tekstissä viljellään sanoja, joita kaltaiseni maalainen ei ymmärrä, kuten esimerkiksi tuo hauskankuuloinen *buli,* jonka merkitys ei selviä edes googlaamalla.

Avoimeksi jää, oliko tämä Lindmanin "raju , mitään salamaaton" nuorisokuvaus oikeastaan perinteisen maalaisromanttisen elokuvakäsityksen kritiikki, vai näkivätkö tuon ajan tekijät kaupungin (*"Hell-sinki"*) tosiaankin sellaisena vaarapaikkana, joksi se elokuvassa kuvattiin.

Tarja Pösö tarkastelee koulukotikuvausta *Kissan kuolema* (1994) pohtien ammattilaisten toimintaan kohdistuvia muuttuvia odotuksia. Elokuva nostaa esille laitoksessa tapahtuvan seksuaalisen hyväksikäytön, mutta ei yksiulotteisesti ja kliseisesti, kuten niin usein nykyään tapahtuu.

Toki jokaiselle on selvää, että sosiaalihuollon laitosten henkilökunnan syyllistyminen lasten seksuaaliseen hyväksikäyttöön on hirveä asia. Mutta mitä meidän tulisi ajatella siitä, että nuori koulukodin työntekijä rakastuu laitoksessa asuvaan lähes ikäiseensä tyttöön?

Kirjan päättävät Kevät Nousiaisen ja Leena Eräsaaren työelämän muutosta kuvaavat tiiviit esseet. *Eila* on elokuva siivoojasta, jonka ministeriöstä yhtiöitetty kiinteistöpalveluyritys laittomasti irtisanoi. Eila ei alistunut kohtaloonsa vaan haastoi valtion oikeuteen ja voitti oikeustaistelunsa, kaikissa oikeusasteissa.

Molemmat esseet ovat erinomaisia. Naisoikeustutkija Kevät Nousiainen tarkastelee tapauksen oikeudellista puolta ja osoittaa elokuvan taustalla olleet tositapauksen rikkoneen olemassa olevaa lainsäädäntöä. Leena Eräsaari jatkaa samasta, lisäten kierroksia ja syyttäen suomalaisia päättäjiä suorasukaiseen tyyliin. Eräsaari ottaa kantaa myös elokuvaan, jonka kertoo nähneensä kolmesti. Hänen mukaansa *Eila* ei ehkä sittenkään ole niin onnistunut elokuvana kuin aihe oikeastaan edellyttäisi. Silti siinä on kohtauksia, jotka tulevat säilymään suomalaisen elokuvan huippuhetkien joukossa.

Kelan tutkimusosaston elokuvakirja on kokoelma, joka nostaa esiin puolittain unohtuneita kotimaisia filmejä, mutta ennen muuta kirjoittajat näyttävät meille, ja ehkä vähän itselleenkin, että kotimaisessa elokuvassa on katsottavaa myös sosiaalipoliittisesta näkökulmasta.

Keskusteluanalyysia ja psykoterapiaa

Kirsi Juhila: *YTT, professori, Sosiaalityön tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto*

Anssi Peräkylä, Charles Antaki, Sanna Vehviläinen ja Ivan Leudar (toim.) Conversation Analysis and Psychotherapy. Cambride, Cambridge University Press. 2008, 222 s.

Tähän keskustelunanalyyttisiä tutkimuksia psykoterapian käytännöistä sisältävään teokseen esipuheen kirjoittanut William B. Stiles linjaa, että keskustelunanalyysin lupaus psykoterapialle on sen teorian aukkokohtien täyttäminen. Lähestymistavat eivät kilpaile keskenään, vaan täydentävät toisiaan. Kirjan luettuaan tähän näkemykseen on helppo yhtyä. Psykoterapiassa puhe ja keskustelu ovat parantamisen välineitä. Keskustelunanalyysin tapa paneutua taltioitujen terapiakeskustelujen vuorovaikutuksen yksityiskohtiin ja säännönmukaisuuksiin avaa merkittävällä tavalla sitä, miten terapeutit ja asiakkaat tekevät yhteistoiminnallisesti psykoterapiaa 'tässä ja nyt'. Analyysin ytimessä ovat keskustelijoiden vuorot, jotka jäsentyvät toisiinsa suhteessa olevien vuorojen ketjuiksi (sekventiaalisuus). Psykoterapiassa perinteinen tapa kuvata tehtyä työtä ovat terapeuttien kirjaamat tapauskuvaukset, jotka laaditaan muistelemalla terapiatapaamisia jälkikäteen. Kuten kirjan toimittajat johdannossa toteavat, ei keskustelunanalyysi korvaa tätä klassista kirjaamisen tapaa, vaan tarjoaa toisenlaisen ikkunan psykoterapian käytäntöihin.

Kirjan luvut koostuvat erilaisiin psykoterapia-aineistoihin vahvasti ankkuroituvista empiirisistä tutkimuksista, jotka kaikki avaavat vuorovaikutusta rajatusta, mutta terapian kannalta relevantista suunnasta. Pääosassa ovat keskusteluotteiden yksityiskohtaiset analyysit. Charles Antaki tarkastelee terapeuttien formulaatioita eli ta-